

Видавнича група «Наукові перспективи»

Християнська академія педагогічних наук України

«Вісник науки та освіти»

№ 11(41) 2025

Київ – 2025

Publishing Group «Scientific Perspectives»

Christian Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine

"Bulletin of Science and Education"

№ 11(41) 2025

Kyiv – 2025

«Вісник науки та освіти (Серія «Філологія», Серія «Педагогіка», Серія «Соціологія», Серія «Культура і мистецтво», Серія «Історія та археологія»)»:
журнал. 2025. № 11(41) 2025. С. 4183

Рекомендовано до видавництва Всеукраїнською Асамблеєю докторів наук з державного управління (Рішення від 01.12.2025, № 1/12-25)

Згідно наказу Міністерства освіти і науки України 10.10.2022 № 894 журналу присвоєні категорії "Б" із історії та археології (спеціальність - 032 Історія та археологія) та педагогіки (спеціальність - 011 Освітні, педагогічні науки)

Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 23.12.2022 № 1166 журналу присвоєна категорія Б з філології (спеціальність - 035 філологія)

Журнал видається за підтримки Інституту філософії та соціології Національної академії наук Азербайджану, Всеукраїнської асоціації педагогів і психологів з духовно-морального виховання та Всеукраїнської асамблеї докторів наук з державного управління

Журнал публікує наукові розвідки з теоретичних та прикладних аспектів філології, соціології, науки про освіту, історії, археології, а, також, культурології та мистецтвознавства з метою їх впровадження у сучасний науково-освітній простір.

Цільова аудиторія: вчені, лінгвісти, літературознавці, перекладачі, мистецтвознавці, культурознавці, педагоги, соціологи, історики, археологи, а, також, інші фахівці з різних сфер життєдіяльності суспільства, де знаходить застосування тематика наукового журналу

Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus (IC), Research Bible, міжнародної пошукової системи Google Scholar

Головний редактор: Гурко Олена Василівна - доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри англійської мови для нефілологічних спеціальностей Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, (Дніпро, Україна)

Редакційна колегія:

- ✦ Александрова (Верба) Оксана Олександрівна – доктор мистецтвознавства, доцент, професор кафедри теорії музики Харківського національного університету імені І. П. Котляревського, (Харків, Україна)
- ✦ Афонін Едуард Андрійович - доктор соціологічних наук, професор, Заслужений діяч науки і техніки України, (Київ, Україна)
- ✦ Булатов Валерій Анатолійович - старший викладач кафедри дизайну Українського гуманітарного інституту, член спілки дизайнерів України
- ✦ Вакулик Ірина Іванівна - кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри журналістики та мовної комунікації Національного університету біоресурсів і природокористування України (Київ, Україна)
- ✦ Волошенко Марина Олександрівна – доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри психології та соціальної роботи, Національний університет "Одеська політехніка" (Одеса, Україна)
- ✦ Вуколова Катерина Володимирівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри романо-германської філології та перекладу Білоцерківського національного аграрного університету (Біла Церква, Україна), доцент Дніпровського відділення центру наукових досліджень та викладання іноземних мов Національної академії наук України, Дніпро, Україна (Дніпро, Україна)
- ✦ Головна Алла Василівна - кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри англійської філології і перекладу Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- ✦ Гончарук Віталій Володимирович – к.пед.н., старший викладач кафедри хімії та екології «Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини», (м. Умань, Україна)
- ✦ Ісайкіна Олена Дмитрівна - кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри історії та документознавства Національного авіаційного університету, член Спілки краєзнавців України (Київ, Україна)
- ✦ Колмикова Олена Олександрівна - кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри гуманітарних дисциплін Дунайського інституту Національного університету "Одеська морська академія" (Одеса, Україна)
- ✦ Котельницький Назар Анатолійович - кандидат історичних наук, доцент кафедри права Чернігівського інституту інформації, бізнесу та права Міжнародного науково - технічного університету імені академіка Юрія Бугая, член - кореспондент Центру українських досліджень Інституту Європи РАН (Чернігів, Україна)

- ✦ Кошетар Уляна Петрівна - кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри української мови та культури Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- ✦ Кулікова Тетяна Василівна, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри фізичного виховання та здоров'я людини, методист Обласного коледжу „Кременчуцька гуманітарно-технологічна академія імені А. С. Макаренка“ Полтавської обласної ради; Експерт Державної Служби якості освіти з питань акредитаційної експертизи освітньо-професійних програм фахової передвищої освіти; Член Української асоціації дослідників освіти (Кременчук, Україна)
- ✦ Куриш Наталія Костянтинівна – кандидат педагогічних наук, заступник директора з науково-навчальної роботи, Інститут післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області (Чернівці, Україна)
- ✦ Линтвар Ольга Миколаївна - кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології і перекладу Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- ✦ Литвинська Світлана Віталіївна - кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української мови та культури Національного авіаційного університету, (Київ, Україна)
- ✦ Матійчин Ірина Мстиславівна – кандидат мистецтвознавства, доцент, доцент кафедри методики музичного виховання і диригування Навчально-наукового інституту музичного мистецтва Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (Дрогобич, Україна)
- ✦ Матяш Ольга Іванівна - доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри алгебри і методики навчання математики Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (Вінниця, Україна)
- ✦ Мацько Віталій Петрович - доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української мови та літератури Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (Хмельницький, Україна)
- ✦ Михайленко Любов Федорівна - доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри алгебри і методики навчання математики Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (Вінниця, Україна)
- ✦ Михальчук Роман Юрійович - кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри всесвітньої історії Рівненського державного гуманітарного університету (Рівне, Україна)
- ✦ Мізюк Вікторія Анатоліївна – кандидат педагогічних наук, доцент, декан факультету управління, адміністрування та інформаційної діяльності Ізмаїльського державного гуманітарного університету (Ізмаїл, Україна)
- ✦ Міщенко Ірина Іванівна - кандидат мистецтвознавства, доцент, Заслужений працівник культури України, член Національної спілки художників України, доцент кафедри мистецтвознавчої експертизи Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв (Київ, Україна)
- ✦ Ніколаєв Микола Ілліч - доктор історичних наук, професор кафедри історії на методикі її навчання Ізмаїльського державного гуманітарного університету (Одеса, Україна)
- ✦ Новік Крістіна Іванівна - координатор освітньо-технологічних проєктів в TeachEd (Великобританія)
- ✦ Осова Ольга Олексіївна - доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри іноземної філології Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради (Харків, Україна)
- ✦ Палічук Юрій Іванович – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри медицини катастроф та військової медицини Буковинського державного медичного університету (Чернівці, Україна)
- ✦ Потенко Людмила Олександрівна - кандидат філологічних наук, доцент, директор Черкаського інформаційно-учбового тренінгового центру Національного університету «Одеська юридична академія», доцент кафедри іноземних мов НУ «ОЮА», членкиня Центру українського-європейського наукового співробітництва (Одеса, Україна)
- ✦ Присяжнюк Олексій Миколайович - кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії та методології науки ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (Одеса, Україна)
- ✦ Прокопович Лада Валеріївна - доктор філософських наук, професор кафедри культурології та філософії культури Національного університету «Одеська політехніка» (Одеса, Україна)
- ✦ Равлюк Тетяна Анатоліївна - кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та соціальної роботи Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
- ✦ Робак Ігор Юрійович - доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри суспільних наук Харківського національного медичного університету (Харків, Україна)
- ✦ Рубан Микола Юрійович - доктор філософії з історії та археології, член правління Луганського обласного об'єднання ВУТ "Просвіта" імені Тараса Шевченка, голова правління громадської організації "Фонд відновлення залізничної спадщини України" (Київ, Україна)
- ✦ Руденко Юлія Анатоліївна - доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і методики дошкільної освіти ДЗ "Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського (Одеса, Україна)
- ✦ Сидоренко Сергій Іванович - кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри англійської філології і перекладу Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- ✦ Синявська Олена Олександрівна - кандидат історичних наук, доцент, доцент Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (Одеса, Україна)
- ✦ Січкаренко Галина Геннадіївна - доктор історичних наук, доцент, професор кафедри документознавства та інформаційної діяльності Державного університету телекомунікацій (Київ, Україна)
- ✦ Скляр Ірина Олександрівна - кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української філології, доцент кафедри світової літератури Горлівського інституту іноземних мов ДВНЗ Донбаський Державний педагогічний університет, постдокторант (м. Дніпро, Україні)
- ✦ Степанова Наталія Михайлівна - кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри дошкільної освіти, заступник з науки директора ННІ педагогічної освіти, соціальної роботи і мистецтва Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (Черкаси, Україна)

- ✚ Стратулат Наталія Вікторівна - кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри журналістики та мовної комунікації Національного університету біоресурсів і природокористування (Київ, Україна)
- ✚ Супрун Володимир Миколайович – доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри журналістики та українознавства Національного університету водного господарства та природокористування (Рівне, Україна)
- ✚ Тележкіна Олеся Олександрівна - доктор філологічних наук (спеціальність "Українська мова"), доцент, професор кафедри мовної підготовки, педагогіки та психології Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова, (Харків, Україна)
- ✚ Толочко Світлана Вікторівна – доктор педагогічних наук, професор, головний науковий співробітник лабораторії позашкільної освіти Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України (Київ, Україна)
- ✚ Хитровська Юлія Валентинівна - доктор історичних наук, професор, професор кафедри історії факультету соціології і права Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» (Київ, Україна)
- ✚ Федотова Оксана Олегівна - доктор історичних наук, старший науковий співробітник, професор кафедри інформаційної діяльності Маріупольського державного університету (Київ, Україна)
- ✚ Чікарькова Марія Юрійвна - доктор філософських наук (спец. "філософія культури"), професор кафедри філософії та культурології Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (Чернівці, Україна)
- ✚ Шандра Наталія Андріївна - кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов для природничих факультетів Львівського національного університету імені Івана Франка (Львів, Україна)
- ✚ Шевель Інна Петрівна - кандидат соціологічних наук, доцент, доцент кафедри міжнародних відносин Київського національного університету культури і мистецтв (Київ, Україна)
- ✚ Шеремет Інеса Володимирівна - кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри медикобіологічних та валеологічних основ охорони життя і здоров'я Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова (Київ, Україна)
- ✚ Шологон Лілія Іванівна - доктор історичних наук, доцент, професор кафедри історії Центральної та Східної Європи і спеціальних галузей історичної науки Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (Івано-Франківськ, Україна)
- ✚ Щербак Олена Володимирівна - кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри прикладної лінгвістики Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова (Миколаїв, Україна)
- ✚ Ярослав Сирник - доцент кафедри етнології та культурної антропології Вроцлавського університету (Вроцлав, Польща)

*Статті розміщені в авторській редакції.
Відповідальність за зміст та орфографію поданих матеріалів несуть автори.*

- Костюк Л.В.** 3702
*АМЕРИКАНСЬКІ ЖІНКИ В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ:
ЗМІНИ У СТРУКТУРІ ПОВСЯКДЕННОСТІ*
- Костючок П.Л., Солонець І.Ф., Щербін Л.В.** 3712
*ДІЯЛЬНІСТЬ ТА МІСІЯ КОРОЛІВСЬКОГО БРИТАНСЬКОГО
ЛЕГІОНУ*
- Кравченко І.А.** 3724
*ЗАСНУВАННЯ ГРЕЦЬКОЇ ПАРАФІЯЛЬНОЇ ЦЕРКВИ СВ.
ВЕЛИКОМУЧЕНИЦІ ЄКАТЕРИНИ В КИЄВІ*
- Кравчук О.Р.** 3737
*ВИДАВНИЧА ДІЯЛЬНІСТЬ АРСЕНА РІЧИНСЬКОГО В
КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОГО ВІДРОДЖЕ-
ННЯ ВОЛИНИ 1920-х РОКІВ*
- Кузнець Т.В., Хоменко Д.Д.** 3748
*З КОГОРТИ БОРЦІВ ЗА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ УКРАЇНИ: БОГДАН
ЧОРНОМАЗ (1948-2021 РР.)*
- Кузьмінець Н.П., Стадник О.О., Шинкарик Ю.В.** 3764
*ГУМАНІТАРНА ДИПЛОМАТІЯ ТА КУЛЬТУРНИЙ ФРОНТ:
СТРАТЕГІЧНА УЧАСТЬ ІСТОРИКІВ У ЗМІЦНЕННІ
МІЖНАРОДНОГО ІМІДЖУ УКРАЇНИ В УМОВАХ
ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ*
- Кузьмінець Н., Стадник О., Савич А.** 3784
*ФОРМУВАННЯ ІСТОРИЧНОЇ САМОСВІДОМОСТІ В УМО-
ВАХ КРИЗОВОЇ СИТУАЦІЇ У СУСПІЛЬСТВІ*
- Куций І.П., Морзинський О.О.** 3799
*МІЖНАРОДНІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ КАРПАТСЬКОЇ
УКРАЇНИ 1938–1939 РР. В УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРИОГРАФІЇ*
- Левчук К.І.** 3815
*ЗАРОДЖЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В
УКРАЇНІ (1985-1990 рр.)*

УДК 930 (477.83/.86)

[https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-11\(41\)-3799-3814](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-11(41)-3799-3814)

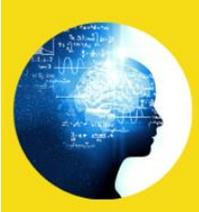
Куций Іван Петрович доктор історичних наук, професор кафедри історії України, археології та спеціальних галузей історичної науки, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль, <https://orcid.org/0000-0002-3556-1962>,

Морзинський Олександр Олександрович аспірант кафедри історії та археології, Тернопільський національний університет імені Володимира Гнатюка, Тернопіль, <https://orcid.org/0009-0005-4937-8754>

МІЖНАРОДНІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ КАРПАТСЬКОЇ УКРАЇНИ 1938–1939 РР. В УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРИОГРАФІЇ

Анотація. У статті аналізується процес наукового вивчення міжнародних аспектів державного становлення Карпатської України 1939–1939 років в українській історіографії другої половини ХХ – початку ХХІ століть. Головна дослідницька увага звертається на еволюцію концептуальних оцінок цього образу в працях різних напрямів українського історіографічного процесу. Основою джерельної бази статті стали історіографічні першоджерела, насамперед синтетично-узагальнюючі монографії, статті, дисертації та рецензії, присвячені аналізу державотворчих процесів на Закарпатті. Простежено зміну оціночних парадигм істориків у ставленні до місця й ролі Карпатської України у міжнародних відносинах кінця 1930-х років. Здійснено порівняльний аналіз радянських, діаспорних та сучасних українських науково-дослідницьких інтерпретацій тематики міжнародних аспектів Карпатської України. Доведено, що загалом історіографічний образ Карпатської України упродовж досліджуваного періоду істотно змінювався. У радянський час він ці події оцінювалися крізь призму ідеологеми «прислужництва українського буржуазного націоналізму». Українські історики діаспори і, деякою мірою, незалежної України утверджували ідеалізований та романтизований образ карпато-українського державотворення як яскравого прояву національно-визвольних змагань.

Агресивними планами сусідніх держав вчені намагалися поінтерпретувати причини короткочасного існування та падіння цього державного утворення. Такий підхід не передбачав аналізу усіх складностей та суперечностей згаданих процесів й не спонукав до глибоких рефлексій над дискусійними питаннями. Більшість сучасних українських вчених, що

спеціалізуються на студіюванні теми Карпатської України, зуміли подолати цю ідеалізацію; для них характерний доволі критичний та виважений підхід до оцінок дискусійних і суперечливих питань.

Ключові слова: Карпатська Україна, міжнародні відносини, історіографія, наука, державотворення, політика, дипломатія, концепція.

Kutsyi Ivan Doctor of Historical sciences, professor of History of Ukraine, Archeology and Special Branch of Historical Science Department of Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ternopil, <https://orcid.org/0000-0002-3556-1962>,

Morzynskyi Oleksandr post-graduate student of department of history and archeology of Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ternopil, <https://orcid.org/0009-0005-4937-8754>

INTERNATIONAL ASPECTS OF THE FORMATION OF CARPATHO-UKRAINE IN 1938–1939 IN UKRAINIAN HISTORIOGRAPHY

Abstract. The article examines the scholarly study of the international aspects of the state formation of Carpatho-Ukraine in 1938–1939 within Ukrainian historiography of the second half of the twentieth and the early twenty-first centuries. Particular attention is devoted to the evolution of conceptual assessments of this phenomenon in the works representing different currents of the Ukrainian historiographical process. The source base of the article consists of historiographical primary materials, primarily synthetic monographs, scholarly articles, dissertations, and reviews devoted to the analysis of state-building processes in Transcarpathia. The study traces the shifts in historians' evaluative paradigms regarding the place and role of Carpatho-Ukraine in international relations at the end of the 1930s. A comparative analysis is conducted of Soviet, émigré, and contemporary Ukrainian scholarly interpretations of the international aspects of Carpatho-Ukraine. It is demonstrated that the historiographical image of Carpatho-Ukraine underwent significant transformations during the period under consideration. In Soviet historiography, these events were interpreted through the ideological lens of “servitude to Ukrainian bourgeois nationalism.” Ukrainian émigré historians and, to some extent, scholars of independent Ukraine advanced an idealized and romanticized image of Carpatho-Ukraine’s state-building as a vivid manifestation of the national liberation struggle. The aggressive plans of neighboring states were often invoked to explain the short-lived existence and downfall of this political entity. Such an approach did not account for the full complexity and contradictions of the processes in question and

did not encourage deeper reflection on contentious issues. Most Ukrainian scholars specializing in the study of Carpatho-Ukraine have managed to overcome this idealization; their work is characterized by a more critical and balanced approach to the evaluation of controversial and disputed questions.

Keywords: Carpatho-Ukraine, international relations, historiography, scholarship, state-building, politics, diplomacy, concept.

Постановка проблеми. У сучасних геополітичних реаліях спостерігаємо посилення суспільного й наукового інтересу до процесів українського державотворення на території Закарпаття. Ця ситуація обумовлена помітним зростом спроб втручання деяких сусідніх із українським Закарпаттям держав у внутрішні справи України. В останні роки інколи навіть спостерігаємо спроби висловити посягання на територіальну цілісність України. Звідси наукові студії над тематикою історії державно-правового статусу українського Закарпаття мають не тільки науково-пізнавальне значення – вони на сьогодні матимуть і неабиякий суспільно-політичний запит.

Українська історична наука починаючи із діаспорного етапу другої половини ХХ ст. і по сьогодні накопичила достатньо вагомий науково-дослідницький доробок, присвячений вивчення даної тематики. Обширність й проблемно-тематичне та концептуально-інтерпретаційне різноманіття цього доробку ставить на порядок денний потребу поглибленого історіографічного аналізу, систематизації та синтетично-узагальнюючих оцінок цього доробку. В цьому полягає актуальність запропонованої теми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні тема історіографічного аналізу процесів українського державотворення на Закарпатті у 1938–1939 рр. не є цілком новою. Спроби здійснити такий аналіз неодноразово вже мали місце в рамках написання численних спеціалізованих монографій, статей та дисертацій, які присвячені даній проблематиці. Проте, як спостерігаємо, ці спроби часто виконувались як формально-обов'язкова частина наративних досліджень. Іншими словами, з'ясування усіх аспектів історіографічного процесу тематики не було головною ціллю таких досліджень. Спостерігаємо також окремі спроби здійснити такий історіографічний огляд в рамках окремого спеціалізованого дослідження. Тут, зокрема, можемо відзначити цілий ряд публікацій Д. Данилюка [16, 17], Р. Марценюк [29], І. Міщак [31], В. Ухача [36–38], та ін., які присвячені власне історіографічному аналізу окремих аспектів тематики. Поглиблений історіографічний аналіз образу Карпатської України та Августина Волошина у дидактичній літературі та загальних наративах здійснив ужгородський історик В. Фенич [42]. Історіографічний

аналіз власне міжнародних аспектів теми здійснила Н. Васирина [5]. Загалом, попри немалу увагу до окремих аспектів нашої теми, вона ще потребує подальшої розробки.

Мета статті – подати аналітико-синтетичний аналіз генези історіографічного образу міжнародних аспектів становлення державності Підкарпатської Русі/Карпатської України 1938–1939 рр. в українській науково-дослідницькій та науково-популярній літературі другої половини ХХ – початку ХХІ ст. Зрозуміло, що в рамках статті неможливо виконати з врахуванням бібліографічної повноти. Тому в історіографічному аналізі опиратимемось на історіографічну вибірку, у якій прагнемо взяти до аналізу найбільш синтетично-узагальнюючі погляди й оцінки державотворчих процесів Карпатської України. Історіографічний аналіз інших аспектів цієї широкої проблематики варто зробити в рамках окремих статей.

Виклад основного матеріалу. Вивчення історії становлення державності Карпатської України розпочалося одразу після падіння цього державного утворення. Окремі моменти із історії українського державотворення на Закарпатті все-таки стали об'єктами вивчення радянських істориків. З відомих причин їм притаманні заполітизованість, односторонній підхід, замовчування чи фальсифікація окремих фактів. Більшість же радянських істориків обминали факт існування карпато-української державності у 1938–1939 рр. Лише деякі з них присвятили цій темі низку монографій і статей. У них вони зображували діячів Карпатської України на чолі з А. Волошином лише чорними фарбами, а національно-визвольний рух у краї – як «антинародну діяльність закарпатських націоналістів», як спробу політичних авантюристів і «зрадників» свого народу захопити владу в свої руки. Головна увага авторів праць прикута до питання «розвінчання буржуазно-націоналістичних фальсифікацій». Саме у такій світоглядній парадигмі написані праці С. Білака [1, 2], Д. Буковича [3], Б. Співака [40], колективна монографія «Шляхом до щастя» [44] тощо. Так, С. Білак політику уряду А. Волошина оцінює такою, що йшла «у фарватері гітлерівської експансіоністської політики» [2, с. 210].

Незважаючи на цілий ряд застарілих на сьогодні але характерних для тогочасної історіографічної ситуації положень, Ю. Сливка на сторінках праці «Підступи міжнародної реакції на Закарпатті в 1938–1939 рр.» [39] поділяє цілком вмотивовану думку про визначальний вплив зовнішньополітичних чинників на долю Карпатської України. І. Поп у своїх монографіях та статтях [34, 35] досліджував проблему місця і ролі «закарпатського питання» у чехословацько-угорських, чехословацько-радянських, польсько-угорських відносинах другої половини 1930-х років. Міжнародні аспекти «закарпатського питання» також досліджував

В. Коваль у працях «Міжнародний імперіалізм і Україна» [27] та «Уроки фашистської навали» [28]. Заслугою радянської історіографії можна вважати введення в науковий обіг цілого комплексу документальних джерел. Так, вагоме значення для з'ясування міжнародних аспектів «закарпатського питання» мало видання цілого ряду збірників документів: «Документи і матеріали напередодні Другої світової війни (1937–1939)» [20], «Документи по історії Мюнхенської змови (1937–1939)» [23], «Документи і матеріали по історії радянсько-польських відносин» [21], «Документи і матеріали по історії радянсько-чехословацьких відносин» [22], «Рік кризи 1938–1939: документи і матеріали» [18], «Угорщина і Друга світова війна» [13]. Позитивною стороною праць радянських істориків можна вважати той факт, що в них належну увагу приділено соціально-економічному становищу населення закарпатського регіону.

Паралельно з радянськими науковцями історію Закарпаття досліджували історики української діаспори та зарубіжні вчені. Оскільки більшість учасників тих подій опинились на Заході, то тривалий час основні дослідження здійснювалися саме в середовищі української діаспори. Характерною ознакою діаспорного історіописання стала відірваність від джерельної бази, особиста заангажованість авторів праць у подіях 1938–1939 рр., значна вага мемуарного компонента у їхніх працях тощо. З-поміж численних публікацій цього періоду слід виокремити доробок учасника тих подій Петра Стерча, який був узагальнений у фундаментальній монографічній праці «Карпато-Українська держава» (1965 р.; 1971 р. – англomовна версія). Акцентуємо на ній саме тому, що ця праця (репринтне перевидання в Україні 1994 р.) певний час в Україні вважалася найкращою студією й великою мірою визначала уявлення про карпато-українську державність в українських історичних наративах.

Зрозуміло, що автор у центрі своєї дослідницької уваги тримав суспільно-політичні події та процеси, що мали місце в самому Закарпатті. Він, зокрема, дав розгорнуту оцінку внутрішньо-політичній діяльності уряду А. Волошина, описав руйнівні дії польських і угорських терористів, помістив численні документи та статистичні джерела тощо. Проте не меншу увагу П. Стерчо приділив і міжнародному становищу Карпатської України. Четвертий розділ його студії – «Карпатська Україна у міжнародних взаємовідносинах» – цілком присвячений саме цим аспектам.

Першочергову увагу він приділив угорському («мадярському») ревізійністському руху міжвоєнної епохи. Вчений вважав, що саме ревізійністські зазіхання міжвоєнної Угорщини стосовно Закарпаття становлять центральну вісь зовнішньої політики цієї держави. Він акцентував, що в цьому «королівстві без короля» створено спеціальне

«руське міністерство», що займалося реалізацією відповідних завдань [41, с. 142]. Вчений підкреслював оманливість угорської дипломатії у закарпатському питанні – «мадяри одне декларували, а інше робили» [41, с. 143]. П. Стерчо намагався максимально широко вписати закарпатське питання у контекст «чехословацької кризи». Однозначно оцінюючи угорську та польську дипломатію цього періоду як головних ворогів української державності на Закарпатті, П. Стерчо разом із тим достатньо стримано висловлювався про німецьку дипломатію (попри прискіпливу увагу до неї). Загальний тон історичного викладу дипломатичних аспектів закарпатського питання у цього вченого – максимально закцентувати увагу на загарбницько-агресивних планах Угорщини та Польщі й спекулятивній позиції інших міжнародних «гравців» на «закарпатській карті». Публіцистична спрямованість стилістики історичного тексту П. Стерча («Москва лементує також»; «Гітлер кивнув пальцем») видає не стільки дослідницько-академічне, скільки популяризаторське спрямування його студії.

Підсумовуючи історичний досвід Карпатської України, закарпатський вчений-емігрант стверджував що ця держава мала «колосальне значення не тільки для карпатських українців на даному відтинку часу, але й вирішило раз і на всі часи приналежність Закарпаття до України. /.../ Події в Карпатській Україні поставили українську проблему у даному відтинку часу в позицію найважливішої проблеми між політиками багатьох держав» [41, с. 221]. Недоліком праць П. Стерча (як і більшості публікацій у діаспорі) є ігнорування соціально-економічної проблематики. Загалом для П. Стерча характерна ідеалізація державотворчих процесів й відсутність уваги до внутрішньополітичних суперечностей цих подій. Проте його доробок продовжує мати науково-пізнавальну вартість і в наш час.

Новий історіографічний етап у студіюванні тематики розпочався у 1990-х роках. Незважаючи на значну інерційність стосовно наслідування діаспорних дослідників, українські вчені-історики поступово утверджували власну історіографічну традицію у цій дослідницькій сфері. Відтоді в Україні переважно із ужгородських істориків (М. Болдичар, М. Вегеш, В. Гиря, Р. Офіцинський, М. Рекіта, Ю. Славик, С. Федак, В. Фенич, П. Фенич, В. Худанич та ін.) сформувалася ціла наукова школа щодо вивчення проблематики Карпатської України. У науковому доробку цього середовища міжнародно-дипломатичні аспекти закарпатського питання 1938–1939 рр. посіли достатньо вагоме місце.

В окремий комплекс історіографічних джерел варто виділити надзвичайно обширний й багатогранний науково-дослідницький доробок (понад 400 бібліографічних позицій) Миколи Вегеша [6–12]. Попри величезну кількість вузькоспеціалізованих публікацій теми ужгородський

історик регулярно пропонує узагальнюючі синтетики карпатоукраїнського державотворення. У них він достатньо прискіпливу увагу звертає на дипломатичні аспекти закарпатського питання. У першій такій студії «Карпатська Україна (1938–1939): соціально-економічний і політичний розвиток» (1993 р.) він головний акцент зробив на внутрішніх проблемах становлення Карпатської України. Проте тут він дослідив питання реакції Польщі на масову підтримку українським рухом Галичини визвольних змагань закарпатців [6, с. 102–116]. Дещо пізніший синтез цього вченого «Карпатська Україна: документи і факти» (2004 р.) [7] має джерелознавчо-археографічне спрямування: у ній вводиться в науковий обіг значний обсяг джерельного фактографічного матеріалу. Цілий розділ праці присвячений власне аналізу міжнародної обстановки навколо Карпатської України. Тут також істотна увага дослідника звернута на аналіз галицько-закарпатських зв'язків. В цій сфері історик, акцентуючи увагу на активному зацікавленні державотворчими процесами Закарпаття у Східній Галичині, обґрунтував неоднозначність наслідків активного проникнення галицької політично-активної молоді через польсько-чеський кордон. На його думку, така активність сукупно із антипольськими акціями у цьому середовищі істотно шкодила діяльності уряду А. Волошина [7, с. 377].

У ще одній синтетичній студії «Карпатська Україна в центрально-європейській політичній кризі напередодні Другої світової війни (1938–1939 рр.)» (2020) М. Вегеш запропонував детальний аналіз міжнародного та дипломатичного контексту становлення Карпатської України, деталізовано вписав становлення автономії у ширший процес політичної кризи Чехословацької республіки [9].

Загалом, працям М. Вегеша характерна тенденція до розгляду усіх складностей та суперечностей (як внутрішньополітичних, так і зовнішніх) процесу українського державотворення Закарпаття. Тобто, на нашу думку, цей науковець намагався подолати ідеалізований образ українського державотворення на Закарпатті, який спостерігаємо в історичній літературі української діаспори. Ужгородський вчений у своїх численних працях підкреслює, що навіть коротке існування цієї держави стало важливим елементом у геополітичних планах великих держав і показало прагнення українців до самостійності. Він розглядає діяльність уряду Волошина як спробу балансувати між зовнішнім тиском і внутрішнім прагненням до незалежності, хоча міжнародна підтримка була мінімальною. У потрактуванні цього історика, Карпатська Україна – це не лише локальний епізод, а символ українського державотворення, який відбувався в умовах жорсткої міжнародної конкуренції та політики умиротворення. М. Вегеш акцентує, що Карпатська Україна була не маргінальним явищем, а частиною

ширших міжнародних процесів. Його дослідницький підхід дозволяє зрозуміти, як закарпатське питання використовувалося великими державами як інструмент політики, але водночас мало власну внутрішню логіку розвитку.

Широкий спектр питань із карпатоукраїнської тематики регулярно порушує у своїх численних (близько 30 бібліографічних позицій) київський історик (родом із Закарпаття) Степан Віднянський [11, с. 201–206; 14–15]. У студії, присвяченій цілісному аналізу карпатоукраїнської державності С. Віднянський акцентує увагу на мотивах пронимецької орієнтації зовнішньої політики Карпатської України. За його твердження, немає нічого дивного в тому, що у протидії територіальним претензіям Угорщини уряд А. Волошина, за аналогією до інших країн, вимушений шукати підтримки Німеччини. Вчений резюмує: «Ця нетривала дипломатична опора дала можливість на кілька місяців подовжити існування Карпатської України» [15, с. 89].

Окремих питань історії Карпатської України (в тому числі і дипломатичних аспектів) торкались публікації у багатьох спеціалізованих тематичних наукових збірниках, зокрема «Карпатська Україна і Августин Волошин» [25], «Карпатська Україна і Карпатська Січ» [26] та ін. За останні три десятиліття у наукових та публіцистичних часописах України появилася величезна кількість статей, у яких автори з наукових позицій висвітлюють цілий ряд питань міжнародних аспектів історії державотворення на Закарпатті.

У 1990-х роках вагомим внеском у процес студіювання міжнародно-дипломатичних аспектів карпатоукраїнської тематики відзначився професор УВУ Дмитро Злепко. Його ґрунтовна студія «Українське питання у 1938–1939 роках і Третій Райх» (1994) у свій час дала змогу в цілком новому ракурсі подивитись на процеси українського державотворення на Закарпатті. Автор завдяки залученню великого комплексу джерел із західних архівів та доробку зарубіжних вчених зумів розкрити сутність використання «закарпатського питання» у дипломатичній грі Німеччини в епоху кризи Чехословацької республіки. Д. Злепко розглядав міжнародний контекст Карпатської України як ключовий чинник, що визначив долю цієї держави. Він підкреслював, що Карпатська Україна постала у момент, коли вся Центральна Європа була втягнута в кризу після Мюнхенської угоди, коли провідні держави континенту фактично погодилися на розчленування Чехословаччини, що створило умови для автономії Закарпаття.

Д. Злепко підкреслював, що Англія та Франція не втручалися, бо були зайняті політикою «умиротворення» Гітлера. Для них Карпатська Україна була лише периферійним питанням. Історик дипломатичну стратегію

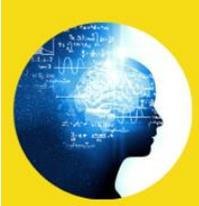

Берліна розцінив як використання фактора Карпатської України у ролі інструменту тиску на Прагу та Будапешт: Гітлер не підтримав незалежність українців, а натомість дав «зелене світло» Угорщині на окупацію, щоб зміцнити її як союзника. Вчений резюмував: Карпатська Україна стала жертвою геополітичних ігор великих держав. Її незалежність не мала шансів вижити без зовнішньої підтримки, а міжнародний контекст (угоди великих держав і агресивна політика сусідів) прирік цю державу на поразку вже в перші дні існування. Особливу цінність цієї праці полягає у тому, що у ній детально аналізується питання про протекторат Німеччини стосовно Карпатської України. Вчений, зокрема, подав факт, що А. Волошин інформував німецького посла про проголошення Карпатської України «...під захистом німецького райху» [24, с. 296]. Слід відзначити, що в українських студіях теми цей аспект достатньо слабо відрефлектований.

Значну увагу закарпатському питанню приділив Володимир Косик у праці «Україна і Німеччина у Другій світовій війні» [30]. Всі свої висновки він підкріпив документами із європейських архівів. Михайло Швагуляк у статті «Українське питання в міжнародних політичних кризах передодня Другої світової війни (1938–1939)» наголошує на «інструментальності» «закарпатського питання» у міжнародній дипломатії 1939–1939 років, оскільки воно використовувалося як засіб у політиці стосовно Чехословаччини з боку претендентів на «чехословацьку спадщину» [43, с. 304]. Підсумовуючи досвід державотворення, львівський історик стверджує, що він «показав усю крихкість зовнішньополітичних розрахунків українського політикуму, що базувалися на механічному сприйнятті досвіду Першої світової війни» [43, с. 306]. За влучним висловом вченого, «справа про долю Закарпатської України розігралася поза українцями, яких полишено на узбіччі політичної сцени».

Подібне коло питань розглядає у своїх публікаціях ще один львівський історик – Олександр Пагір'я [32, 33]. Він акцентував дослідницьку увагу, зокрема, на дипломатичній позиції Празького уряду в період політичної кризи 1938–1939 рр. За словами історика, Закарпаття у цей час мало шанс «перетворитися на справжній актив, який чехи сподівалися вигідно «продати» німцям взамін за гарантії збереження залишків свого державного суверенітету» й тому Прага розглядала «закарпатську карту» в якості ймовірного «порятунку для самої республіки» [33, с. 67].

Крім дипломатичних питань, стосовно окресленої тематики О. Пагір'я активно розробляє питання військової історії Карпатської України, зокрема стосовно ролі ОУН та окремих персоналій у подіях 1938–1939 років.

Із числа сучасних досліджень міжнародних аспектів закарпатського питання слід відзначити монографію Наталії Василюк «Карпатська Україна в міжнародних відносинах напередодні Другої світової війни» (2008), яка пропонує нове бачення ролі Карпатської України у загальноєвропейській політиці кінця 1930-х років [4]. Вона акцентує на міжнародному вимірі подій, а не лише на внутрішньому розвитку. Це дозволяє краще зрозуміти, чому Карпатська Україна не змогла втримати незалежність і як її існування вплинуло на подальші процеси в регіоні. Авторка ґрунтовно аналізує міжнародні аспекти існування Карпатської України у 1938–1939 рр., розглядаючи її як фактор у політиці великих держав (Німеччини, СРСР, Угорщини, Польщі) і як елемент постановки «українського питання» у європейській міжнародній політиці. Інноваційність дослідницьких підходів Наталії Василюк полягає у тому, що вона прагне відійти від традиційних схем, які трактували Карпатську Україну лише як «одноденну державу». Дослідниця доводить, що навіть короткочасне існування такої автономії мало вагомий міжнародний резонанс й впливало на дипломатичні розрахунки сусідніх країн. Аналізуючи широкий спектр історичних джерел (не лише дипломатичні матеріали), авторка намагалась реконструювати міжнародний контекст подій 1938–1939 рр. й показати, як Карпатська Україна стала предметом переговорів та суперечок між державами. У дослідниці помітним є прагнення показати Карпатську Україну як активного суб'єкта, а не лише жертву міжнародної геополітики. Загалом монографію Н. Василюк варто оцінити як вдалу наукову спробу переосмислити події 1938–1939 рр. через призму міжнародних відносин, показати Карпатську Україну як важливий, хоч і короткочасний, чинник європейської дипломатії напередодні Другої світової війни.

Висновки. Українська історична наука упродовж другої половини ХХ – початку ХХІ століть накопичила значний досвід студіювання історії державотворення Підкарпатської Русі/Карпатської України 1938–1939 рр., зокрема у її міжнародних аспектах. У ній ми простежуємо істотну трансформацію концептуальних оцінок цього процесу. Радянське історіописання, яке оцінювало ці події крізь призму оціночних суджень «політичного авантюризму» й «прислужництва українського буржуазного націоналізму» на сьогодні вже цілком втратило свою наукову актуальність. Українські історики діаспори і, деякою мірою, незалежної України утверджували ідеалізований та романтизований образ карпатоукраїнського державотворення як яскравого прояву національно-визвольних змагань. Цей образ не передбачав аналізу усіх складностей та суперечностей згаданих процесів й не спонукав до глибоких рефлексій над дискусійними

питаннями. Падіння Карпатської України інтерпретувалось виключно несприятливими зовнішньополітичними обставинами та зовнішньою військовою агресією стосовно даної держави. Цей образ на рівні популярної історії, публіцистики та комеморативних практик залишається достатньо живучим і на сьогоднішній час. Проте більшість сучасних українських вчених, що спеціалізуються на студіюванні теми Карпатської України, зуміли подолати цю ідеалізацію; для них характерний доволі критичний та виважений підхід до оцінок дискусійних і суперечливих питань.

На сьогодні можемо констатувати достатньо добрий стан вивчення тематики Карпатської України на фактуальному рівні. Проте на рівні концептуального та методологічного (пере)осмислення цих процесів потенціал на майбутніх дослідників залишається ще вагомим. Це стосується насамперед «вписання» цієї теми у ширші історичні контексти – не лише загальноукраїнський (про що вже багато писалося) але й центрально-європейський чи загальноєвропейський.

Наразі тема Карпатської України виявилась найбільш «інтегрованою» у загальноукраїнський історичний процес й сучасне українське історіописання з усього тематичного спектру історії Закарпаття. Проте закарпатська регіональна домінанта у студіюванні теми видна неозброєним оком – абсолютна більшість дослідників походять саме з цього краю. Проте їхній величезний доробок із теми ще достатньо слабо представлений у науково-інформаційному полі України. Це означає що тематика на майбутнє потребує не лише вивчення, але й популяризації.

Література:

1. Білак С. Антинародна діяльність уряду так званої Карпатської України // Український історичний журнал. 1972. № 5. С. 31–40.
2. Білак С. Народ за ними не пішов. Ужгород, 1981. 167 с.
3. Букович Д. Павутиння омани. Ужгород, 1974. 97 с.
4. Василина Н. Карпатська Україна в міжнародних відносинах напередодні Другої світової війни. Нове бачення подій: монографія. Ужгород: Карпати, 2008. 224 с.
5. Василина Н. Сучасна українська історіографія про Карпатську Україну в міжнародних відносинах напередодні Другої світової війни // [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://vmv.kyumu.edu.ua/series/vmv/vipusk3/12.pdf>
6. Вегеш М., Задорожний В. Велич і трагедія Карпатської України. Ужгород, 1993. 158 с.
7. Вегеш М. Карпатська Україна. Документи і факти. Ужгород: Карпати, 2004. 431 с.
8. Вегеш М. Політична історія Закарпаття крізь призму українського державотворення. 1918–1950. Одеса, 2022. 834 с.
9. Вегеш М., Вегеш І., Палінчак М., Голонич Я. Карпатська Україна в центрально-європейській політичній кризі напередодні Другої світової війни. Фермонт, США, 2020, 272 с.

10. Вегеш М. Карпатська Україна в контексті українського державотворення : навч. посіб. Ужгород: Карпати, 2008. 256 с.
11. Вегеш М., Федака С. Державотворчі процеси у Карпатській Україні (1938–1939). Хронологія подій. Бібліографія. Ужгород, 2021. 437 с.
12. Вегеш М., Чаварга А. В обороні Карпатської України: Карпато-Українська держава та світове українство (1938–1939) / Перекл. із чеської Н. Петрица. Ужгород, 2021. 378 с.
13. Венгрия и вторая мировая война. М., 1962. 368 с.
14. Віднянський С. В., Вегеш М. М. Августин Волошин і Карпатська Україна в історії українського державотворення: монографія. Київ: НАН України, Інститут історії України, 2021. 372 с.
15. Віднянський С. Карпатська Україна як етап українського державотворення // Український історичний журнал. 2019. № 2. С. 67–93.
16. Данилюк Д. Карпатська Україна в українській історіографії // Науковий збірник товариства «Просвіта» в Ужгороді. Річ. IV (XVIII): Карпатська Україна: Національне відродження. Політичний розвиток. Персоналії: матеріали міжнар. наук. конф., присвяч. 60-річчю Карпат. України. Ужгород, 2000. С. 42–47.
17. Данилюк Д. Українська історіографія історії Закарпаття 1919–1945 рр. // Карпатська Україна і Августин Волошин. Ужгород, 1995. С.97–109.
18. Год кризиса 1938–1939: Документы и материалы. Т. 1. М., 1990. 546 с.
19. Довганич О., Пашкуй З., Троян М. Закарпаття в роки війни. Ужгород, 1990. 276 с.
20. Документы и материалы кануна второй мировой войны (1937–1939). Т. 1., М., 1981. 373 с.
21. Документы и материалы по истории советско-польских отношений. Т. VI. М., 1969. 478 с.
22. Документы и материалы по истории советско-чехословацких отношений. Т. III. М., 1978. 329 с.
23. Документы по истории Мюнхенского сговора (1937–1939). М., 1979. 297с.
24. Злепко Д. Українське питання у 1938–1939 роках і Третій Райх // Записки Наукового товариства ім. Шевченка. Праці історико-філософської секції. Львів, 1994. Т. 228 (ССХХVIII). С. 249–309.
25. Карпатська Україна і Августин Волошин. Матеріали міжнародної наукової конференції. Ужгород, 1995. 360с.
26. Карпатська Україна і Карпатська Січ. Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції. Ужгород, 1999. 130 с.
27. Коваль В. Міжнародний імперіалізм і Україна. К., 1966. 398 с.
28. Коваль В. Уроки фашистської навали. К., 1963. 482 с.
29. Марценюк Р. Історіографія відродження українства на Закарпатті в 1918 – 1939 роках // [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://ethnic.history.univ.kiev.ua/data/2001/11/articles/13.pdf>
30. Косик В. Україна і Німеччина у другій світовій війні. Львів, 1993. 660 с.
31. Мишак І. Закарпаття напередодні Другої світової війни у працях сучасних українських істориків // Історіографічні дослідження в Україні. Том 19. 2008. С. 410–421.
32. Пагіря О. Зовнішньополітичні маневри уряду Карпатської України в умовах угорської агресії (середина березня 1939 р.) // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія. 2019. Вип. 2 (41). С. 8–19.

33. Пагіря О. Українське питання в зовнішній політиці другої Чехо-словацької республіки на зламі 1938–1939 років // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: історія. Вип. 2(145). 2020. С. 62–69.

34. Поп И. Польско-венгерский альянс в период Мюнхена // Мюнхен – предверие войны. М., 1988. С. 172–173.

35. Поп И. Чехословацко-венгерские отношения. 1935–1939. М., 1972. 276 с.

36. Ухач В. Діяльність автономного уряду А. Волошина: досягнення та прорахунки (інтерпретації сучасних істориків). // Україна в гуманітарних і соціально-економічних вимірах. Матеріали всеукраїнської наукової конференції. 29-30 квітня 2016 р., м. Дніпропетровськ. Ч. II. Дніпропетровськ, 2016. С. 120–122.

37. Ухач В. «Одноденна» держава. Події в Підкарпатській Русі, Карпатській Україні як історіографічна проблема (вибрані аспекти) // Військово-історичний меридіан. Електронний науковий фаховий журнал. Вип. 1 (11). К., 2016. С. 34–40.

38. Ухач В. Правотворча діяльність уряду А. Волошина: сучасний історіографічний дискурс // Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід. Тернопіль, 2016. С. 213–216.

39. Сливка Ю. Підступи міжнародної реакції на Закарпатті. Львів, 1966. 142 с.

40. Співак Б. Нариси історії революційної боротьби трудящих Закарпаття в 1930–1945 рр. Львів, 1963. 327с.

41. Стерчо П. Карпато-українська держава: до історії визвольної боротьби карпатських українців у 1919-1939 роках. Львів: За вільну Україну, 1994. XXXI, 288 с.

42. Фенич В. Образ Карпатської України та Августина Волошина на сторінках сучасних шкільних підручників з історії і загальних наративів з історії України та Європи // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Історія». Вип. 2 (51). 2024. С. 88–111.

43. Швагуляк М. Українське питання в міжнародних політичних кризах передодня Другої світової війни (1938–1939) // Вісник Львівського університету. Серія історична. Вип. 35–36. Львів, 2000. С. 296–320.

44. Шляхом до щастя. Нариси історії Закарпаття. Ужгород, 1973. 288 с.

References:

1. Bilak S.(1972). Antynarodna diialnist uriadu tak zvanoi Karpatskoi Ukrainy[Anti-people activities of the government of the so-called Carpathian Ukraine]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal- Ukrainian Historical Journal*, 5, 31–40.[in Ukrainian].

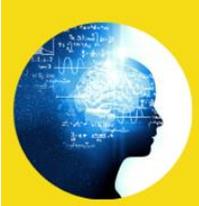
2. Bilak, S. (1981). Narod za nymy ne pishov [People did not follow them]. Uzhhorod. [in Ukrainian].

3. Bukovych, D. (1974). Pavutyynnia omany[Spider’s web of delusions]. Uzhhorod. [in Ukrainian].

4. Vasylyna, N. (2008). Karpatska Ukraina v mizhnarodnykh vidnosynakh naperedodni Druhoi svitovoi viiny. Nove bachennia podii: monohrafiia. Uzhhorod : Karpaty, 2008. 224 s [in Ukrainian].

5. Vasylyna, N. Suchasna ukrainska istoriografiia pro Karpatsku Ukrainu v mizhnarodnykh vidnosynakh naperedodni Druhoi svitovoi viiny[Modern Ukrainian historiography on Carpathian Ukraine in international relations on the eve of World War II]. Retrieved from <http://vmv.kymu.edu.ua/series/vmv/vipusk3/12.pdf>. [in Ukrainian].

6. Vegesh, M., & Zadorozhny, V. (1993). Velych i trahediia Karpatskoi Ukrainy[Greatness and tragedy of Carpathian Ukraine]. Uzhhorod. [in Ukrainian].

7. Vegesh, M. (2004). Karpatska Ukraina. Dokumenty i fakty. [Carpathian Ukraine: Documents and facts]. Uzhhorod: Karpaty. [in Ukrainian].
8. Vegesh, M. (2022). Politychna istoriia Zakarpattia kriz prizmu ukraïnskoho derzhavotvorennia. (1918–1950)[Political history of Zakarpattia through the prism of Ukrainian state-building (1918–1950)]. Odessa. [in Ukrainian].
9. Vegesh, M., Vegesh, I., Palinchak, M., & Holonych, Y. (2020). Karpatska Ukraina v tsentralno-ievropeiskii politychnii kryzi naperedodni Druhoi svitovoi viiny[Carpathian Ukraine in the Central European political crisis on the eve of World War II]. Fermont, USA. [in Ukrainian].
10. Vegesh, M. (2008). Karpatska Ukraina v konteksti ukraïnskoho derzhavotvorennia[Carpathian Ukraine in the context of Ukrainian state formation]. *Navch. posib. Textbook*. Uzhhorod: Karpaty. [in Ukrainian].
11. Vegesh, M., & Fedaka, S. (2021). Derzhavotvorchi protsesy u Karpatskii Ukraini (1938–1939)[State-building processes in Carpathian Ukraine (1938–1939)]. *Khronolohiia podii. Bibliografiia. Chronology of events and bibliography*. Uzhhorod.
12. Vegesh, M., & Chavarga, A. (2021). V oboroni Karpatskoi Ukrainy: Karpato-Ukraïnska derzhava ta svitove ukraïnstvo (1938–1939)[Defending Carpathian Ukraine: Carpatho-Ukrainian statehood and the global Ukrainian community] (1938–1939).Uzhhorod. [in Ukrainian].
13. Hungary and World War II. [Vengriia i druha svitova viina]. (1962). Moscow.[in Russian].
14. Vidnyanskyi, S. V., & Vegesh, M. M. (2021). Ahustyn Voloshyn i Karpatska Ukraina v istorii ukraïnskoho derzhavotvorennia[Augustin Voloshyn and Carpathian Ukraine in Ukrainian statehood history]. *Monohrafiia Monograph. Kyiv : NAN Ukrainy, Instytut istorii Ukrainy. Kyiv: National Academy of Sciences of Ukraine, Institute of Ukrainian History*.Kyiv. [in Ukrainian].
15. Vidnyanskyi, S. (2019). Karpatska Ukraina yak etap ukraïnskoho derzhavotvorennia[Carpathian Ukraine as a stage of Ukrainian state formation]. *Ukraïnskyi istorychnyi zhurnal Ukrainian Historical Journal*, 2, 67–93. [in Ukrainian].
16. Daniliuk, D. (2000). Karpatska Ukraina v ukraïnskii istoriografii[Carpathian Ukraine in Ukrainian historiography]. *Nauk. zbirnyk tovarystva "Prosvita" v Uzhhorodi. In Scientific Collection of the "Prosvita" Society in Uzhhorod*. 42–47. Uzhhorod. [in Ukrainian].
17. Daniliuk, D. (1995). Ukraïnska istoriografiia istorii Zakarpattia 1919–1945 [Ukrainian historiography of Zakarpattia during 1919–1945]. *Karpatska Ukraina i Ahustyn Voloshyn. Uzhhorod. In Carpathian Ukraine and Augustin Voloshyn*. 97–109. Uzhhorod. [in Ukrainian].
18. Hod kryzysu 1938–1939: Dokumenty i materialy[Great Crisis of 1938–1939: Documents and materials] (1990). Moscow. [in Russian].
19. Dovganich, O., Pashkui, Z., & Troyan, M. (1990). Zakarpattia v roky viiny.[Zakarpattia during wartime]. Uzhhorod. [in Ukrainian].
20. Dokumenty i materialy kanuna druhoi svitovoi viiny (1937–1939)[Documents and materials on the eve of the Second World War (1937–1939)] (1981). Moscow. [in Russian].
21. Dokumenty i materialy po istorii sovetsko-pol'skikh otnoshenii[Documents and materials on the history of Soviet-Polish relations].(1969). Moscow. [in Russian].
22. Dokumenty i materialy po istorii sovetsko-chechoslovatskikh otnoshenii [Documents and materials on the history of Soviet-Czechoslovak relations]. (1978). Moscow. [in Russian].

23. Dokumenty po istorii Miunkhenskoho zhovora (1937–1939)[Documents on the history of the Munich Agreement (1937–1939)] (1979). Moscow. [in Russian].
24. Zlepko, D. (1994). Ukrainske pytannia u 1938–1939 rokakh i Tretii Raikh[The Ukrainian question in 1938–1939 and the Third Reich]. *Zapysky Naukovoho tovarystva im. Shevchenka. Notes of the Shevchenko Scientific Society*. 249–309. Lviv. [in Ukrainian].
25. Karpatska Ukraina i Ahustyn Voloshyn[Carpathian Ukraine and Augustin Voloshyn]. (1995). *Materialy mizhnar. nauk. konf. . Materials from the international scientific conference*. Uzhhorod. [in Ukrainian].
26. Karpatska Ukraina i Karpatska Sich[Carpathian Ukraine and Carpathian Sich]. (1999). *Materialy vseukr. nauk.-prak. konf. Materials from the All-Ukrainian scientific-practical conference*. Uzhhorod. [in Ukrainian].
27. Koval, V. (1966). Mizhnarodnyi imperializm i Ukraina[International imperialism and Ukraine]. Kyiv. [in Ukrainian].
28. Koval, V. (1963). Uroky fashystskoi navyly[Lessons of fascist invasion]. Kyiv. [in Ukrainian].
29. Martsenyuk, R.. Istoriofafiia vidrodzhennia ukraintstva na Zakarpatti v 1918–1939 rokakh[Historiography of the revival of Ukrainian identity in Transcarpathia, 1918–1939]. Retrieved from <http://ethnic.history.univ.kiev.ua/data/2001/11/articles/13.pdf>[in Ukrainian].
30. Kosyk, V. (1993). Ukraina i Nimechchyna u druhoi svitovii viini[Ukraine and Germany in World War II]. Lviv. [in Ukrainian].
31. Myshchak, I. (2008). Zakarpattia naperedodni Druhoi svitovoi viiny u pratsakh suchasnykh ukrainskykh istorikiv [Transcarpathia on the eve of World War II in works of contemporary Ukrainian historians]. *Istoriografichni doslidzhennia v Ukraini. In Historiographical Studies in Ukraine*. 19. [in Ukrainian].
32. Pahirya, O. (2019). Zovnishnopolitychni maneuvry uriadu Karpatskoi Ukrainy v umovakh uhorskoi ahresii (seredyna bereznia 1939 r.)[Foreign-policy manoeuvres of the Carpathian Ukraine government in conditions of Hungarian aggression (mid-March 1939)]. *Nauk. visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Scientific Bulletin of Uzhhorod University. History*. 2(41). 8–19. [in Ukrainian].
33. Pahirya, O. (2020). Ukrainske pytannia v zovnishnii politytsi Druhoi Chekho-Slovatskoi respubliky na zlami 1938–1939 rokiv[The Ukrainian question in the foreign policy of the Second Czecho-Slovak Republic at the turn of 1938–1939]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. History*. 2(145). 62–69. [in Ukrainian].
34. Pop, I. (1988). Polsko-uhorskyi alians v period Miukhena [The Polish–Hungarian alliance during the Munich period]. *Miukhen – preddveriia viiny. In Munich – Prelude to War*. 172–173. Moscow. [in Russian].
35. Pop, I. (1972). Chekhoslovatsko-uhorski vidnosyny (1935–1939)[Czechoslovak–Hungarian relations(1935–1939)]. Moscow. [in Russian].
36. Uhach, V. (2016). Diialnist avtonomnoho uriadu A. Voloshyna: dosiahnennia ta prorakhunky (interpretatsii suchasnykh istorikiv)[The activity of A. Voloshyn’s autonomous government: Achievements and miscalculations (interpretations of contemporary historians)]. *Ukraina v humanitarno-sotsialno-ekonomichnykh vymiriakh. Materialy vseukr. nauk. konf. (29–30 kvitnia 2016, Dnipro) In Ukraine in humanitarian and socio-economic dimensions: Proceedings of the all-Ukrainian scientific conference, (April 29–30, 2016, Dnipro)*. 2. 120–122. Dnipro. [in Ukrainian].

37. Uhach, V. (2016). Odnodenna derzhava. Podii v Pidkarpatskii Rusi, Karpatskii Ukraini yak istoriografichna problema (vybrani aspekty)[“One-day” state: Events in Subcarpathian Rus’, Carpathian Ukraine as a historiographical problem (selected aspects)]. *Viiskovo-istorychnyi meridian. Elektronnyi naukovyi fakhovyi zhurnal. Military-Historical Meridian: Electronic Scholarly Journal*, (1(11)). 34–40. [in Ukrainian].

38. Uhach, V. (2016). Pravotvorcha diialnist uriadu A. Voloshyna: suchasni istoriografichni dyskurs.[Legislative activity of A. Voloshyn’s government: Contemporary historiographical discourse]. *Ukraina v umovakh reformuvannia pravovoi systemy: suchasni realii ta mizhnarodnyi dosvid. In Ukraine under legal system reform: Contemporary realities and international experience*. 213–216. Ternopil. [in Ukrainian].

39. Slyvka, Y. (1966). Pidstupy mizhnarodnoi reaktsii na Zakarpatti[The wiles of international reaction in Transcarpathia]. Lviv. [in Ukrainian].

40. Spivak, B. (1963). Narysy istorii revoliutsiinoi borotby trudiachykh Zakarpattia v 1930–1945 rr [Essays on the history of revolutionary struggle of Transcarpathian workers, 1930–194]. Lviv. [in Ukrainian].

41. Stercho, P. (1994). Karpato-ukrainska derzhava: do istorii vyzvolnoi borotby karpatskykh ukrainsiv u 1919–1939 rr. [Carpatho-Ukrainian state: Towards a history of the liberation struggle of Carpathian Ukrainians, 1919–1939]. Lviv: For a Free Ukraine. [in Ukrainian].

42. Fenich, V. (2024). Obraz Karpatskoi Ukrainy ta Ahustyna Voloshyna na storinkakh suchasnykh shkilnykh pidruchnykiv z istorii i zahalnykh naratyviv z istorii Ukrainy ta Yevropy[The image of Carpathian Ukraine and Augustyn Voloshyn in modern school history textbooks and general narratives of Ukrainian and European history]. *Nauk. visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Scientific Bulletin of Uzhhorod University*. 88–111. [in Ukrainian].

43. Shvahulyak, M. (2000). Ukrainske pytannia v mizhnarodnykh politychnykh kryzakh peredodni Druhoi svitovoi viiny (1938–1939)[The Ukrainian question in the international political crises on the eve of World War II (1938–1939)]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Bulletin of Lviv University. History Series*. 35–36, 296–320. [in Ukrainian].

44. Shliakhom do shchastia : Narysy istorii Zakarpattia.[Path to happiness: Essays on the history of Transcarpathia]. (1973). Uzhhorod. [in Ukrainian].